

EKONOMICKÁ DEMOKRACIA

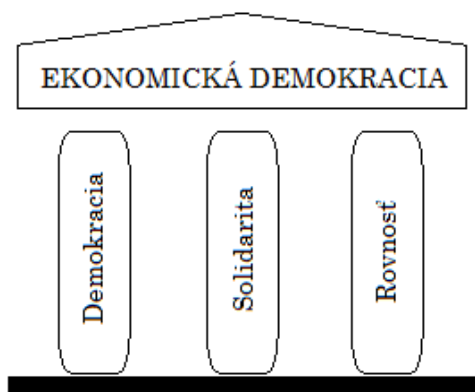
Komplexný hospodársko-spoločenský systém, v ktorom prevláda spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov a uplatňujú sa demokratické princípy na pracovisku.

- Alternatíva ku kapitalistickému zriadeniu, nástupnícky systém.
- „Socializmus zdola“ – väčšina výrobných prostriedkov je kolektívne vlastnená zamestnancami alebo spoločensky prostredníctvom štátu.

Základné hodnoty Ekonomickej Demokracie

Hlavné piliere na ktorých stojí Ekonomická demokracia v politickej rovine:

- **Demokracia** – rozšírenie politickej demokracie o demokraciu na pracoviskách: Zamestnanci majú právo voliť vedenie, hlasovať pri dôležitých rozhodnutiach a zúčastňujú sa na rozdeľovaní hospodárskeho výsledku. **Vláda ľudu**
- **Solidarita** – Vlastníctvo výrobných prostriedkov umožňuje rozdeľovať hospodársky výsledok podnikov spravodlivo medzi členov zamestnaneckej samosprávy a spoločenstvo pri dodržiavaní medzigeneračnej solidarity s deťmi, mládežou a starými ľuďmi. Kolektívne vlastníctvo motivuje zamestnancov k spolupráci namiesto konkurencie na trhu a k podpore vlastných a regionálnych firiem. **Férový trh**
- **Rovnosť** – V politickej rovine sú si všetci občania rovní, nikto neje rovnejší a ani 1. z rovných pred zákonom. **Právny štát**

Základné črty Ekonomickej Demokracie

Ekonomická demokracia je model, kde prevláda kolektívne vlastníctvo výrobných prostriedkov oproti súkromnému (súkromné vlastníctvo postupne ustupuje a zostáva len v rodinne organizovaných výrobných a firmách). Prevažná časť výrobných prostriedkov je vlastnená kolektíve (pracovníkmi v družstvách) alebo spoločensky (štátom). Jednotlivý zamestnanec a aj celá spoločnosť sa preto väčšou mierou zúčastňujú pri rozdeľovaní hospodárskeho výsledku (nadhodnoty) ako v kapitalistickom systéme. Súkromné vlastníctvo je ponechané v rozsahu produkcie rodinného alebo individuálneho podnikania, ale nie je to strategická časť hospodárstva.

Vedenie podniku v ekonomickej demokracii si volia zamestnanci, neurčuje ho súkromný majiteľ a ani politici. Charakter riadenia podniku je daný vlastníctvom (kolektívnym a spoločenským) a rovnoprávnym rozhodovaním podľa zásady 1 člen samosprávy = 1 rozhodovací hlas.

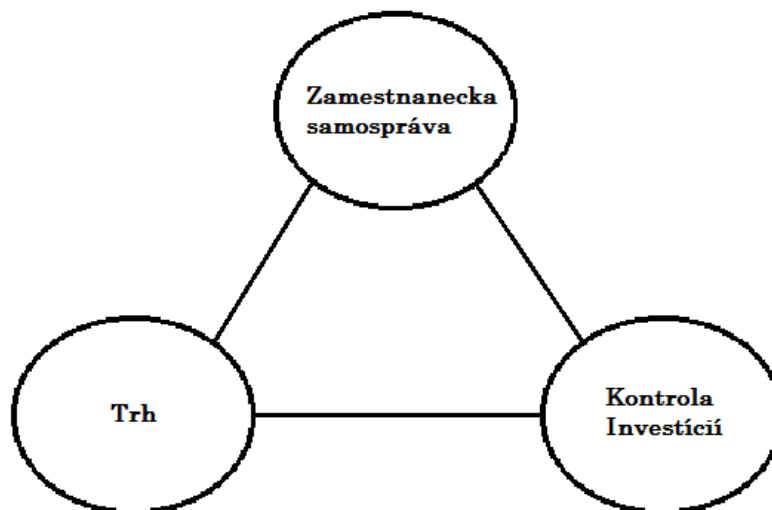
Základný model Ekonomickej demokracie

- Vychádza z dvoch hlavných zdrojov nespokojnosti s kapitalizmom:
 1. Demokracia na pracoviskách (nedodržiavanie demokratických princípov rozdeľovania hospodárskych výsledkov a rozhodovania o riadení podniku na pracovisku)
 2. SÚKROMNÉ VLASTNÍCTVO a z neho vyplývajúce **nespravodlivé rozdeľovanie bohatstva** v spoločnosti.

Povahou spravodlivého rozdeľovania bohatstva a priamej účasti na rozhodovaní a riadení podniku i celého hospodárstva spoločnosti je ekonomická demokracia viac socialistickou alternatívou bez používania centrálne plánovacieho byrokratického systému. Je to teda viac trhový socializmus bez nedostatkov socialistickej ekonomiky v 20. storočí. *Hlavným cieľom ekonomickej demokracie je nahradenie prevažnej väčšiny súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov kolektívnym vlastníctvom výrobných prostriedkov.*

Z ekonomickej stránky stojí hospodársky systém Ekonomickej demokracie na troch základných prvkoch:

- *Zamestnanecká samospráva*
- *Trh*
- *Spoločenská kontrola investícií*

Zamestnanecká samospráva

Činnosť všetkých výrobných podnikov demokraticky kontrolujú zamestnanci. Na rozhodovaní sa zúčastňujú priamo hlasovaním a takisto si volia vlastné vedenie so zachovaním princípu jeden človek člen samosprávy rovná sa jeden hlas. Rovnako sa podieľajú aj na rozdeľovaní hospodárneho výsledku. Takže, čím viac podnik prosperuje, tým viac si môžu členovia zamestnaneckej samosprávy rozdeliť.

Trh

Trh ako zostávajúci mechanizmus pre rozdeľovanie spotrebných tovarov a základných prostriedkov spoločnosti. Pôjde o „férový obchod“ založený na tarifách, v nijakom prípade nie o voľný obchod, najmä nie v prípadoch, keď sú výrazné rozdiely medzi mzdami a environmentálnou reguláciou v jednotlivých obchodujúcich štátoch. Ide o regulovanie trhov na princípe vzájomnej výhodnosti a spolupráce. Ale napriek tomu ceny reguluje iba ponuka a dopyt po spotrebných tovaroch a výrobných – základných prostriedkoch. Finančné trhy založené na investovaní súkromných financií a na špekulácii zaniknú.

Mzda ako cena za nájomnú prácu v prípade ekonomickej demokracie bude nahradená podielom na hospodárskom výsledku. Práca už nebude vstupovať do výroby ako „náklad“ ale ako ekonomický zdroj – investícia. Ekonomická demokracia teda ruší súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov a námezdnú prácu, ale uznáva trh.

Spoločenská kontrola investícií

V ekonomickej demokracii neexistujú súkromné burzy alebo súkromné banky. Neje možné predávať podiely v štátnych firmách alebo družstvách súkromným osobám. Investičné prostriedky pochádzajú z dani zo základných prostriedkov. Pod základnými prostriedkami rozumieme výrobné prostriedky na ktorých sa vytvára produkcia určená na trh. Vytvára sa z toho národný investičný fond, ktorý je základom pre nové investovanie. Tento investičný fond je verejná inštitúcia, ktorú riadi vláda poprípade regionálne samosprávy.

Úlohou investičných fondov je grantovým spôsobom rozdeľovať investičné prostriedky na základe spoločensky stanovených kritérií rozvoja a efektívneho použitia prostriedkov, teda do tých oblastí hospodárstva, ktoré chce daný región, spoločenstvo, štát rozvíjať a dominantnou úlohou je rozvíjať zamestnanosť a likvidovať nezamestnanosť.

Kooperatíva alebo Družstvo

Podnik fungujúci na princípe zamestnaneckej samosprávy

Podnik, ktorý funguje na základe kolektívneho vlastníctva. Je to základná hospodárska jednotka v ekonomickej demokracii. Tento model kolektívneho vlastníctva sa v ekonomickej demokracii presadzuje pri menších a stredných typoch podnikov, kde sa v hospodárskej súťaži zúčastňujú aj súkromné firmy na báze rodinného podniku.

Každý zamestnanec je aj členom družstva a každý člen je aj zamestnancom. Rozhodovanie prebieha na princípe jeden člen, jeden hlas. Členský podiel je **nepredajný**, pričom na každého člena družstva pripadá rovnaký podiel, ale miera účasti na zisku môže byť upravená koeficientom (kvôli odmeňovaniu špecializovaných pracovníkov). Tento koeficient, pomenovaný ako tarifa je schvaľovaný na členskej schôdzi. Na členskej schôdzi sa volí aj vedenie podniku.

Prvoradým cieľom družstva nie je dosahovanie zisku, ale uspokojenie potrieb jeho členov. Medzi tieto potreby patrí „zisk“, teda kladný hospodársky výsledok, ale aj prerozdelenie do spoločenskej spotreby. Čím viac podnik prosperuje, tým viac majú členovia samosprávy z hospodárskeho výsledku. Podstatou zamestnaneckej samosprávy v ekonomickej demokracii je funkčné splnutie vlastníka výrobných prostriedkov a zamestnanca - pracovníka na týchto výrobných prostriedkoch.

Zamestnanci v družstve spolupracujú na spoločnom ciele na základe vzájomnej dôvery a kontroly výsledkov. Pri spolupráci sa dosahujú lepšie výsledky ako pri vzájomnom súperení. Z toho vyplýva, že zamestnanci v ziskovom družstve viac zarobia ako v podobne ziskovej súkromnej firme.

V prípade záporného hospodárskeho výsledku podnik môže byť nútený ísť do bankrotu v prípade strát a zníženia hodnoty základných prostriedkov (ak pôjde o spoločenské vlastníctvo), takže jeho správcovia – zamestnanecká samospráva, bude musieť hľadať zamestnanie inde a základné výrobné prostriedky sa na trhu rozpredajú. O to sa budú takisto starať verejné investičné banky.

Družstvá v regionálnom trhu

Družstvá pôsobiace v danom regióne majú tendenciu medzi sebou spolupracovať na vzájomne výhodnej obchodnej výmene spotrebných tovarov a podpory zamestnanosti v danom regióne. Pre každého člena družstva je výhodné kupovať vlastné výrobky a takisto výrobky regionálnych družstiev. Rovnaká logika platí pri jednotlivých družstvách v danom regióne. Spolupracovať môžu podporovaním regionálnych združení družstiev ak nakupujú tovary alebo služby medzi sebou navzájom. Pri zachovaní tohto princípu dochádza k regionálnej výmene tovarov a podpore zamestnanosti.

Ako funguje podnik v zamestnaneckej samospráve - družstvo (Zhrnutie)

- Založiť ho môžu len fyzické osoby
- Každý člen má rovnaký nescudziteľný členský podiel
- Každý člen má jeden hlas pri hlasovaní na členskej schôdzi
- Vedenie sa volí na členskej schôdzi – členská schôdza je najvyšším riadiacim orgánom podniku
- Koeficient – tarifa rozdeľovania hospodárskeho výsledku - sa určuje hlasovaním na členskej schôdzi
- Založiť družstvo môžu minimálne 3 členovia

- Maximálne neobmedzený počet, ale odporúčaný strop je max. 500 členov
- Každý člen družstva je aj zamestnancom
- Je možné odkupovať služby iných družstiev, ak v danom regióne nepôsobí potrebné družstvo, môžu sa odkúpiť služby od súkromných firiem.
- Pri prepustení sa vyplatí alikvotný podiel na hospodárskom výsledku a jeho splatný podiel

Štátne firmy v ekonomickej demokracii

PODNIK FUNGUJÚCI NA PRINCÍPE ZAMESNTNANECKEJ SAMOSPRÁVY môže byť celospoločenským vlastníctvom a SPRAVUJE HO KTOMU ZALOŽENÁ ZAMESTNANECKÁ SAMOSPRÁVA formou uplatnenia oddelenia vlastníctva od správy vlastníctva. Zamestnanecká samospráva uplatňuje správne kompetencie na celospoločenskom (štátnom) vlastníctve formou správy zvereného vlastníctva, bude v kolektívnej držbe aktívnych členov podniku, zamestnaneckej samosprávy, ktorí budú správcami celospoločenského vlastníctva podľa tzv. kustodiálneho práva (teda práva držby) a podľa používacieho práva (narábania so zverenými základnými prostriedkami - produkciou), ale budú sa zodpovedať verejnosti, teda štátu, aj z práva odcudziteľnosti (tj. nepredajnosť majetku) a z práva a zodpovednosti za nezničenie majetku.

Výhody ekonomickej demokracie oproti kapitalizmu

Hlavné výhody spočívajú v **spravodlivejšom rozdeľovaní** spoločenskej nadvýroby, ktorá v kapitalistickom systéme vo väčšej miere končí v súkromných rukách úzkej skupiny jednotlivcov – súkromných investorov. Kapitalizmus vďaka voľnému trhu a podpory slobodného podnikania dokáže iste vytvárať vysokú domácu produkciu, ale problém je v tom, že sa táto nadvýroba neprerozdelí spravodlivo v spoločnosti, ale prevažnú časť „zhltnú“ malá skupina na vrchole vlastníckej štruktúry.

Ďalším výrazným problémom kapitalizmu je bezbrehá podpora voľného trhu a s ním spojená konkurenčná súťaž. Pri tejto súťaži vždy vyhráva silnejší a vo väčšine prípadov na úkor slabších. Globálne trhy sa monopolizovali, teda vytvorili prostredie trhu, ktoré už nie je v žiadnom prípade „slobodným trhom“. Naopak v ekonomickej demokracii sa presadzuje viac spolupráca, ktorá je v trhovom prostredí ešte výkonnejšia ako konkurencia a takisto netrpia slabší, ktorí sa v drsnom konkurenčnom boji pri voľnom trhu nevedia ubrániť silnejším účastníkom.

„Kapitalizmus má pevné postavenie nielen pre svoje úspechy, ktoré sú veľmi presvedčivé, ale aj preto, že dosiaľ nikto neponúkol prijateľnú alternatívu. Tento stav nepotrvá večne. Prídu nové ideológie, nové sny. A vynoria sa určite skôr, ako neskôr, pokiaľ súčasná ekonomická kríza trvá a bude sa prehľbovať.“

Paul Krugman (držiteľ Nobelovej ceny za ekonómiu)

O tom, že kapitalizmus končí sa vyjadruje množstvo uznávaných svetových ekonómov a konečne existuje aj životaschopná alternatíva, ktorou je evidentne ekonomická demokracia.

Socializmus 21. Storočia

Základný model ekonomickej demokracie ako opisuje Schweickart je charakterizovaný **prevahou spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov** (štátne a družstevné vlastníctvo), demokratickou správou podnikov ich zamestnancami (zamestnanecká samospráva), férovým trhom, spoločenskou kontrolou investícií a neexistenciou súkromných investícií. V tomto modeli nejde o okamžité odstránenie súkromného vlastníctva, ale o **reformné zavádzanie** postupných krokov v rámci kapitalizmu. Kapitalisti v ekonomickej demokracii ešte existujú, ale ich možnosť vykorisťovať je obmedzená prítomnosťou dostupných zamestnaneckých alternatív. Predovšetkým sa obmedzujú možnosti súkromného investovania investícií, zabraňuje sa finančným špekuláciám a v konečnom dôsledku to vedie k likvidovaniu finančných búrz a teda finančných trhov. Namiesto súkromných bánk budú vznikať verejné investičné banky narábajúce s verejnými, nie súkromnými financiami.

Za prvok, ktorý obsahuje mnohé z uvedených alternatív môžeme považovať družstvo, ako útvary výrobných jednotiek. Demokratické práva pracovníkov sú v kapitalistických podnikoch obmedzené na vyjadrenie sa počas pracovných stretnutí, v družstvách má zamestnanec právo vyjadriť sa a aj voliť. V dôležitých rozhodnutiach platí demokratické kolektívne rozhodovanie všetkých členov.

Hlavným rozdielom medzi družstvami a kapitalistickými podnikmi je demokratická samospráva. Zamestnanci družstva priamo participujú na prijímaní rozhodnutí, ktoré sa týkajú výroby, spotreby, predaja, platového ohodnotenia, vylučovania, alebo prijímania členov, rozdeľovania prebytku či voľby riaditeľov družstva. Rozhodnutia sa prijímajú pri súhlase väčšiny členov, ale zmeny pravidiel, rozpustenie alebo spájanie s inými družstvami si vyžaduje súhlas troch štvrtín členov podniku.

Demokratické prijímanie rozhodnutí je chápané ako proces výuky rozvíjania schopnosti pracovníkov a zlepšovania kvality výroby. Najdôležitejším argumentom je fakt, že pracovníci majú väčší záujem o rozvoj družstva, že budú prostredníctvom vzdelávacích programov nadobúdať nové schopnosti a tie prenesú i do správy vlastného družstva. Spojenie samotnej výroby a prijímania rozhodnutí má rovnako viesť k prekonaniu delby práce medzi prácou manuálnou a intelektuálnou. Takýto princíp má zamedziť vzniku privilégií, ktoré z delby práce vyplývajú.

Príklad z Venezuely

Od roku 2005 sa vo Venezuele projektuje takzvaný socializmus 21. Storočia, ktorým chce vedenie krajiny prekonať epochu kapitalistických vzťahov. Fundamentálnym aspektom Chávezovej politiky je masívna podpora vzniku a fungovania kooperatívnych podnikoch, ktoré sú spravované samotnými pracovníkmi.

Systematická implementácia podpory družstevníctva vo Venezuele začala roku 2004 vytvorením ministerstva ľudovej ekonómie (MINEP). Stratégia je zameraná na podporu ekonomiky založenej na výrobných jednotkách, ktoré boli podporované štátom a riadené zamestnancami.

V roku 2005 vytvorilo MINEP školiaci program na formovanie nových možností práce. Do konca roka 2007 bolo vyškolených 800 000 osôb a založených 10 122 malých a stredných družstiev. Okrem iného mnoho malých družstiev vzniklo spontánne. Podpora štátu spočívala najmä vo finančných úveroch. Malé družstvá mohli dostať pôžičku bez úrokov. Prístup k úverom sa realizoval pomocou štátnych bánk zriadených na tento účel. Na tento účel bolo vynaložených viac ako miliarda dolárov a v tom

istom roku pracovalo v 62 000 družstvách 2 mil. osôb, čo predstavuje 13% ekonomicky aktívnej populácie Venezuely.

Vo Venezuele vznikajú družstvá niekoľkými spôsobmi. Inštitúciou zabezpečujúcou ich tvorbu je SUNACOOOP. Slúži ako mechanizmus podnecovania rôznych druhov komunálnej ekonomiky s pomocou pri administratívnych postupoch. SUNACOOOP na základe žiadosti družstvo autorizuje, zakladajúci členovia vytvoria zápisnicu – konštitučný dokument, ktorý bude poskytnutý SUNACOOOP. Družstvo musí každých 6 mesiacov poskytovať listinu aktívnych členov a podrobné záznamy účtovníctva.

Útvar družstva sa aplikoval i v prípade podnikoch prevzatými zamestnancami a rovnako sú podniky, ktoré boli znárodnené štátom (veľké strategické podniky). Pri štátnych podnikoch vlastní štát 51% a zamestnanci 49%. Rozhodnutia sa prijímajú na spoločných zhromaždeniach pracovníkov, ale v najdôležitejších otázkach sa vyžaduje súhlas ministerstva.

Sú zamestnanecké samosprávy efektívnejšie ako súkromné firmy?

Existuje množstvo dôkazov a príkladov, že participácia zamestnancom na ekonomickom rozhodovaní a spravodlivé rozdeľovanie výsledkov hospodárenia smerujú k podpore produktivity a v drvivej väčšine je samosprávne riadenie podniku úspešnejšie ako v kapitalistických náprotivkoch.

Konkrétne štúdie

Alan Blinder (1990): Zamestnanecká participácia prináša zvyčajne vyššiu produktivitu za krátky čas, niekedy za dlhšie obdobie a len zriedkakedy sa prejaví negatívne. Navyše participácia podporuje produktivitu ešte účinnejšie, keď sa kombinuje so spravodlivým rozdeľovaním zisku, s garantovaním dlhodobej zamestnanosti, s minimálnymi diferenciami v mzdovej oblasti a so zábezpekou pracovných práv (ochrana pred výpoveďou s výnimkou súdnych prípadov), so spresnením podmienok, ktoré budú prevládať v ekonomickej demokracii.

Katherine Bermanová: o preglejkovom družstve: Hlavnú zásluhu na družstevnom úspechu na prežití stratových kapitalistických fabrík má vynikajúca produktivita práce. Štúdie porovnávajúce výstup na štvorcovej stope opakovane ukázali na vyššie fyzické rozpätie výstupu za hodinu a iné poukazujú na vyššiu kvalitu produkcie a aj na efektívnosť materiálnej spotreby.

Hendrik Thomas – o Mondragóne: V družstevných firmách sú výnosy a produktivita vyššie ako v kapitalistických. Prirodzene, pri porovnaní mondragónskych skupín s 500 najväčšími spoločnosťami na jednej strane a s malými a stredne veľkými podnikmi na druhej strane nájdeme určité drobné rozdiely, v oboch prípadoch sú však mondragónske skupiny produktívnejšie a výnosnejšie.

Príklad Weirton Steel (1982): Po roku s bezútešnými vyhliadkami, spoločnosť ponúkla podnik na predaj jeho 7000 zamestnancom. Weirton prijal veľa ozdravných opatrení v slede osemnástich štvrtrokov a to v čase, keď mnohé oceliarske firmy utrpeli hlboké straty, vrátane dvoch ich konkurentov, ktorý museli ísť do bankrotu.

- Vôbec neprekvapuje, že podniky so zamestnaneckou samosprávou pracujú efektívne, lebo ich príjmy sú späť so zdravými financiami a všetci zamestnanci majú záujem na výbere

najlepších manažérov. Zlý manažment nie je ťažké rozpoznať, najmä tými, čo sú uprostred diania, nekompetentnosť sa dlho netoleruje.

Záver: Všetko ostatné je rovnaké, ale firmy so zamestnaneckou samosprávou sú efektívnejšie, ako ich kapitalistické náprotivky.

Potrebné legislatívne zmeny

Na uskutočnenie prvej fázy zavádzania prvkov ekonomickej demokracie do slovenskej legislatívy je potrebných niekoľko prvých zmien v zákonoch:

Transformačný zákon č. 42/1992 Zb.z.

Zrušenie tohto transformačného zákona podľa ktorého nastal chaos zavedením osobitého druhu obchodovateľných podielnických listov. Touto zmenou družstva fakticky prestali byť družstvami a nie sú zlučiteľné s princípmi ekonomickej demokracie. Je nutný návrat k predchádzajúcemu stavu, aby všetky družstvá boli družstvami a podliehali jednotnému právnemu režimu.

Zmeny v zákone o družstvách

Znenie a potrebné zmeny:

§223: Členský podiel predstavuje mieru účasti člena na družstve. Jeho výška sa určuje podľa pomeru členského vkladu k základnému imaniu družstva.

**Zmena: Každému členovi družstva prislúcha rovnomerný podiel miery účasti na družstve.
(Vlastníctvo členov družstva je tým pádom bezpodielové)**

ČLENSKÁ SCHÔDZA

§240: (1) Pri hlasovaní má každý člen jeden hlas, pokiaľ stanovy neurčujú inak.

Zmena: Pri hlasovaní má každý člen jeden hlas.

Etický kódex družstva pre podnikanie v kapitalistickom zriadení

- Jednotlivé družstvá zúčastňujúce sa na trhovom prostredí sa snažia spolupracovať s ďalšími družstvami ako dodávateľmi ak sa v danej ekonomickej oblasti a v danom regióne nachádzajú.
- Hlavným cieľom družstva ako hospodárskeho celku je skrátenie pracovného času oproti zvyšovaniu ziskovosti.
- Spolupráca je najvyššou formou konkurencie, preto by mali spolupracovať zamestnanci v rámci podniku a aj družstvá na trhu.
- Zamestnanci družstva by mali podporovať vlastnú firmu kúpou vlastných výrobkov a aj výrobkov lokálnych družstevných firiem.
- Investície by mali v prvom rade tvoriť pracovné miesta a v druhom znižovať pracovný čas.
- Všetci zamestnanci by mali byť čo najlepšie informovaný o hospodárení a situácii v družstve a na trhu, takisto vo väčších družstvách.

Autor: Dávid Diczházy

Zdroje:

(1) Otázky ekonomického modelovania nástupníckej teórie ekonomickej demokracie - P.Zajac-Vanka, ss.104-149, kniha : Svet v bode obratu - Systémové alternatívy kapitalizmu, P.Dinuš - L.Hohoš, vyd.VEDA, 2011

(2) <http://zajacvanka.zunet.sk/hospodarsky-model-socializmu-pre-21-storocie-a-jeho-globalna-vizia/>

(3) Po kapitalizme ekonomická demokracia (David Schweickart)

(4) Ekonomická demokracia dnes (Peter Dinuš, Kristína Šabíková)